

ISKOLAI RENDSZERŰ FELNŐTTOKTATÁSUNK KIALAKULÁSA ÉS FEJLŐDÉSE A FELSZABADULÁS UTÁNI ÉVEKBEN*

A felszabadulás után hazánkban a népi demokratikus rendszer olyan gazdasági, politikai és kulturális jogokat biztosított a dolgozó osztályoknak, amilyeneket korábban egyetlen rendszer sem nyújtott. Ebben az időben a dolgozók kulturális nevelése és oktatása is új, forradalmi feladatokat tűzött napirendre. Létre kellett hozni az iskolai rendszerű felnőttoktatást, hogy a dolgozók közép- vagy felső iskolákban megkezdhessék, illetőleg folytathassák tanulmányaikat. Felnőttkorúak jelentkeztek a középiskolákban a felszabadulás előtt is magánvizsgákra (legtöbbször a polgári iskolákban, kevesebben a gimnáziumokban), ahol minden kedvezmény nélkül kellett vizsgáznuk a rendeskorúak számára előírt tananyagból. A tankönyvek megvásárlására, a tanárok és a magas vizsgadíjak megfizetésére az egyszerű munkás nem is gondolhatott: még akkor sem, ha kedvet és tehetséget érzett magában a továbbtanuláshoz. A magánvizsgákat is szigorú engedélyhez kötötték, amelyet nagyobb létszámú jelentkező esetén csak a vallás- és közoktatásügyi miniszter adhatott. Az engedélyt szűrőnek szánták, mert felnőttkorban is szigorúan vigyáztak arra, hogy „illetéktelenek” ne tehessenek magánvizsgákat és érettségét, nehogy értelmiségi pályára kerüljenek.

A felszabadulás után az iskolai rendszerű felnőttoktatásnak, ennek az új oktatási formának kellett pótolnia a régi rendszer mulasztásait, és biztosítani azok számára az iskolai rendszerű továbbtanulást, akik önhibájukon kívül nem tanulhattak tovább. A HORTHY-korszakban a lakosságnak csak kis része tanulhatott közép- és felsőfokú oktatási intézményekben, de ezek között is alig volt munkás és paraszt származású fiatal. A Magyar Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint a felnőttek műveltsége a HORTHY-korszakban azért mutatott olyan lehangoló, szomorú képet (l. a köv. táblából).

Az adatokból látszik, hogy középiskolákban és felsőfokú tanintézetekben igen kevesen tanultak. FÖLDES FERENC ismert tanulmányában kimutatta (FÖLDES FERENC: Munkásság és parasztság kulturális helyzete Magyarországon. Tankönyvkiadó, 1957.), hogy a munkásság és szegényparasztság aránya igen alacsony a közép- és felsőoktatási intézményekben. Főiskolákon, egyetemeken a munkásság aránya 3,90%, a szegényparasztság aránya pedig 1,50% volt. A szegényparasztság minden 1320-ik, a munkások minden 425-ik 18—23 éves gyermeke járt főiskolára, ugyanakkor a lakosság 26,80%-át kitevő polgárság aránya a főiskolákon 83,30% volt. Még rosszabb volt a helyzet a középiskolákban. A közép-fokú iskolákban a munkásság aránya 3,80% volt, a szegényparasztság aránya pedig 1,30%. (Im. 131. lap.) Tömegével maradtak távol a tanulástól a munkásság

* Részlet egy nagyobb tanulmányból.

Az ország lakosságából	1920-ban	1930-ban
Főiskolát végzett	0,9%	1,1%
A középiskola VIII. osztályát végezte	2,6%	3,6%
A középiskola VI. osztályát végezte	3,5%	4,7%
A középiskola IV. osztályát végezte	8,9%	10,8%
A népiskola VI. osztályát végezte	38,5%	48,5%
A népiskola IV. osztályát végezte	62,2%	73,9%
Írni—olvasni tud	84,8%	90,4%
Csak olvas	1,3%	0,8%
Nem ír, nem olvas	13,9%	8,8%

(Az 1930. évi népszámlálás. VI. rész. 60—61. lap. Szerkeszti és kiadja a Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1941.)

és parasztság tehetséges gyermekei. A felszabadulás után meg kellett adni nekik a lehetőséget, hogy pótolhassák a korábbi mulasztásokat. Így a felnőttoktatás megszervezése a *történelmi „igazságszolgáltatás”* feladatát teljesítette.

Módot kellett adni a továbbtanuláshoz azért is, mert az új társadalmi rendszernek sok új, művelt vezetőre volt szüksége. A népi hatalom különböző területein sokan kerültek vezető és irányító munkakörbe olyanok, akiknek nem volt meg a megfelelő iskolai végzettségük. A néphez való hűségük, politikai tapasztalatuk alapján kerültek ezekbe a beosztásokba. Munkájuk sikeres végzéséhez meg kellett adni számukra a lehetőséget arra, hogy magasabb iskolát végezhessenek munkájuk mellett. A népi hatalom erősítése érdekében még nagyobb számban kellett a munkásokat és parasztokat vezetői munkakörbe helyezni, ezért gondoskodni kellett tanulásuk megszervezéséről is. A Magyar Kommunista Párt budapesti szervezete már 1945 szeptemberében munkás-tanfolyamok és munkás-internátusok létrehozását javasolta, ahol rátermett munkásokból a jövő pedagógusait, közigazgatási tisztviselőit és mérnökeiket képezik ki. (Budapest Területi Bizottsága Közigazgatási Osztályának referátuma Budapest Székesőváros várospolitikai kérdéseiben. 1945. szeptember 1. PI Archivum. 274/10—[15—14].)

A Kommunista Párt kezdeményezésére — még mielőtt az erre vonatkozó rendeletek megjelentek volna — a főváros polgármestere esti munkásközépiskolák szervezését rendelte el. (Budapest székesőváros polgármesterének rendelete: 80 162/1945. sz. MM Irattár.) A szorgalmi időt 5 hónapban és egy hétben határozta meg. A felvételi korhatár e rendelkezés szerint 17 év. Nemcsak a felvételi korhatár megállapításában, hanem néhány tantervi vonatkozásban is eltérés volt a fővárosban szervezett munkásiskolák között. A gimnáziumban a fiú- és leánygimnázium tantervei közötti különbség miatt a tanítás anyaga a latin nyelv kivételével minden osztályban azonos volt a fiúgimnázium tantervének anyagával.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendelete a dolgozók oktatásának megszervezésére csak 1945. november végén jelent meg, de már ezt megelőzően vidéken is több helyen szerveztek tanfolyamokat. A szegedi munkáspártok és szakszervezetek kérésére a gyakorló gimnáziumban 1945 októberében 240 jelentkezőt vettek fel magánvizsgálatra előkészítő munkás-tanfolyamra. A miniszteri rendelet megjelenéséig a tanfolyam fenntartását a helyi szervek vállalták, s engedélyezését utólag kérte a szegedi Tanárképzőintézet elnöke. (78 107/1945. sz. MM Irattár.)

Egyes iskolák tanáraitól, igazgatóitól is érkeztek kezdeményezések. Az egyik budapesti tanítóképző intézet igazgatója 1945. november 5-én javasolta hároméves tanítóképző létrehozását munkás és paraszt fiatalok számára. Kidalgozta ennek tantervét is. (Tervezet. MM Irattár. 71 336/1945. sz. A tervezet szerint a képzés már 1945 telén megindulna keresztfélévvel. Négy féleven át a tanítói hivatás betöltéséhez szükséges általános műveltséget, a két utolsó féleven pedig szakműveltséget kapnának a jelöltek. A három év után gyakorló évet javasol, és az oklevelet csak annak letöltése után kapnák meg.)

A demokratikus pártok is többször kezdeményezték a dolgozók tanulásának megszervezését, a helyi kezdeményezések összhangban voltak a pártok követelésével. A demokratikus pártok pártközi értekezleten elfogadott és a miniszterelnökhöz küldött levelükben 1945 őszén javasolták, hogy intézményesen tegyék lehetővé a dolgozók fiai számára a tanulást közép- és felsőfokú iskolákban. Az általános iskola létrehozásából következő kulturális fellendülés csak évek múlva éreztette hatását, ezért azonnali intézkedésekre volt szükség. Az igazgatás, a nevelés, a honvédelem és a gazdasági élet számára rövidebb idő alatt kellett szakembereket kiképezni. Mivel ez a feladat több igazgatási szerv munkájának jó megszervezésétől függött, az anyagi, gazdasági feltételek biztosítása bonyolult feladat volt, a demokratikus pártok javasolták, hogy az ügy gondozása egy „... kormány által kellő hatáskörrel felruházott kormánybiztos kezébe tétessék le”. A kormánybiztos mellé tanácsadó szervként egy országos paraszt- és munkásoktatási tanács felállítását is javasolták. (11 337/1945. sz. MM Irattár.)

A miniszterelnök a demokratikus pártok beadványát a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez továbbította állásfoglalás végett, a minisztérium pedig az Országos Köznevelési Tanácshoz küldte meg véleményezés végett. Az illetékes minisztériumi tisztviselő többek között a következő kérdésekben kért választ a Tanácstól: milyen mértékben van szükség értelmiségre, különösen a háború után kialakult körülmények között? Hogyan lehet esti tanfolyamokon orvost, mérnököt és tanárt képezni? Milyen átképzésekkel lehet levezetni a diplomásokban mutatkozó kínálatot? Hogyan lehet biztosítani az esti tanfolyamokon szerzett oklevél értékét, esti tanfolyamokon végzett orvos elhelyezkedését klinikákban és külföldön? (Uo.) Ezekből a kérdésekből is látszott, hogy nem a legjobb indulattal fogadták ezt a forradalmi kezdeményezést, és lényegében ellenző megjegyzésekkel bocsátották útjára. Nem véletlen, hogy a Pedagógus Szakszervezet kommunista aktívája is javasolta 1945 novemberében a Magyar Kommunista Pártnak a munkásoktatás egységes irányítására munkásoktatási kormánybizottság felállítását. A minisztérium III. ügyosztályán belül nem látták biztosítottnak az ügy megfelelő gondozását. (PI Archivum. 274/8—4.)

Az Országos Köznevelési Tanács támogatta a dolgozók iskoláinak gyors megindítását, de azt is felvetette, hogy helyesebb lenne kísérletképpen átmeneti időre kiadni a működésükre vonatkozó tanterveket és intézkedéseket. A tapasztalatok alapján kellene aztán később véglegesen szabályozni működésüket. (Az Országos Köznevelési Tanács levele. 50 776/1945. sz. MM Irattár.)

A demokratikus szervek sürgetésére a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium a tankerületi főigazgatók útján felméréseket végeztetett annak megállapítására, hogy az új tanulási lehetőséggel előreláthatóan mennyien fognak élni. Már az első felhívásra a kisújszállási gimnáziumban 110, a szolnoki állami gimnáziumban és az állami polgári iskolában 92 dolgozó jelentette be továbbtanulási szándékát. A szegedi tankerületi főigazgató is jelentette, hogy kerüle-

tében több iskolában már a tanítás megkezdődött annak ellenére, hogy ezt rendelkezés még nem is szabályozta. Az eddigi tapasztalatok alapján a tanárok buzgón és lelkesen végzik önként vállalt munkájukat, s a hallgatók nagy szorgalommal és igyekezettel tanulnak. (Adatok a felnőtt dolgozók középiskoláinak megszervezéséhez. 82391/1945. sz. MM Irattár.)

Előzetes viták és felmérések után a minisztérium nem térhetett ki a követelések elől, s így elfogadták a dolgozók iskoláinak gondolatát, a demokratikus pártok javaslatait, s erről a miniszterelnököt is értesítették. Két kérdésben nem támogatták a javaslatokat. Nem helyeselték a pártoknak azt a kívánságát, hogy a munkás-paraszt felnőttek oktatásának megszervezésére, a felnőttek oktatásának országos intézésére kormánybiztost nevezzenek ki, mivel a felnőttek iskolája elválaszthatatlan volt a rendeskorúak iskoláitól. Ellenezték az országos Munkás- és Parasztoktatási Tanács felállítását is, mivel a javaslattevő és elbíráló feladatok elvégzésére már az Országos Köznevelési Tanács rendelkezése állt: A két javaslat elfogadása a minisztérium hatáskörét tovább csökkentette volna, ezért a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium érthetően ellenezte ezeket. (A kormány is ezt az álláspontot fogadta el. A miniszterelnök 1945. október 26-án értekezletet hívott össze a vitás kérdések tisztázására. Ezen az értekezleten olyan álláspont alakult ki, hogy a felnőttoktatás irányítására nem kell külön autonómiával rendelkező bizottságot, tanácsot létrehozni, hanem az Országos Köznevelési Tanácson belül kell megszervezni a felnőttoktatási szakosztályt. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 11150/1945. M. E. számú rendeletével a Tanácsot egészítette ki felnőttoktatási szakosztállyal. Magyar Közlöny, 1945. november 27.)

Ezekben a napokban jelent meg az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendelete is a dolgozók iskoláinak szervezéséről. Az önhibájukon kívül iskolai képzésben nem részesült felnőtt dolgozók részére rövidebb szorgalmi idővel, „különleges órateranggal és tantervvel” működő iskolák létesítését határozták el. A rendelkezés szerint az iskolák óratervét, tantervét és rendtartását, a felvételi, magán-, érettségi-, illetőleg képesítővizsgálatok rendjét a felnőtt tanulók életkörülményeinek megfelelően kell összeállítani. (Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 11130/1945. M. E. számú rendelete. Magyar Közlöny, 1945. évf. 186. szám.) A rendelet az egy osztály elvégzéséhez szükséges tanulmányi időt általában hat hónapban, a felvehető tanulók alsó korhatárát pedig a beiratkozás időpontjáig betöltött 18 életévben állapította meg. E rendelet megjelenése *történelmi vívmány* volt a közoktatás terén. Az általános iskola létrehozása után a *második nagy lépés volt* a dolgozó nép kulturális felemelkedésének útján. Tanulási lehetőséget nyújtott olyan tehetséges felnőttkorúak számára, akik a múltban annak súlyos igazságtalan rendszere következtében nem tanulhattak, de most pótolhatták az elvesztett éveket. A dolgozók iskolái részt vállalhattak az új vezetőképzésben is. Az új népi demokratikus társadalmi rendnek olyan vezetőkre volt szüksége, akik a dolgozó nép küzdelmeit, harcait és csalódásait saját életükből ismerik, s ezért híven fogják szolgálni a népet. A dolgozók oktatási rendszere megteremtette „a szellem javaihoz való igazságos részesedés lehetőségét és feltételét”.

A kormány rendelete a dolgozók oktatásának csak főbb céljait és kereteit határozta meg, s a részletesebb szabályozást, a tantervi és szervezeti keretek meghatározását a vallás- és közoktatásügyi miniszterre bízta. Ennek kidolgozása során a korábbi viták lényegében tovább folytak, ezért a végrehajtási rendelet csak 1946 tavaszán jelenhetett meg. A vitákban olyan tendenciák mutatkoztak meg, amelyekből látható volt, hogy nem mindenki értette meg ennek az oktatási

formának jelentőségét és létjogosultságát. Az egyes tanulmányi kérdések eldöntéséhez gyakran a rendeskorúak iskoláinak szabályait vették alapul, mivel nem volt más tapasztalat. Az alapító rendelet pedig a felnőttek életkörülményeinek megfelelő tanulmányi anyag és rend alkalmazását írta elő. Ennek ellenére a felnőttek magatartásának osztályozását is tervezték, nagyjából a rendes korú tanulókéhoz hasonlóan. (A Szakszervezeti Tanács képviselője tiltakozott ellene, hogy a dolgozók iskoláiban a tanulók magatartását osztályozzák. Demokratikus szempontból indokolatlannak és értelmetlennek tartotta a felnőttek magatartásának osztályozását az iskolákban. A Szakszervezeti Tanács képviselője részéről benyújtott megjegyzések. 19100/1946. sz. MM Irrattár.)

További nehézségeket akartak támasztani a felvételi korhatár megállapításában is. A kormány rendelete 18 évben szabta meg a felvételi korhatárt. Az indulásnál ez túlzottnak látszott. A demokratikus szervek már akkor is 16 évben javasolták megállapítani a felvétel alsó korhatárát, de ezt az állami szervek nem fogadták el. Így éppen a munkásfiatalok tanulásra legalkalmasabb rétege nem iratkozhatott be a dolgozók iskolájába. A magasabb osztályokban ezt a korhatárt most tovább akarták emelni, azért, hogy a tanulók számát már az indulásnál egyre jobban korlátozzák. Ennek a törekvésnek okait meg is fogalmazták a minisztériumban. Az egyik osztály kifogásolta, hogy a rendelkezés túl nagy kedvezményeket és lehetőségeket biztosít az egyes osztályok gyors elvégzéséhez, és attól kell tartani, hogy a tanulók tudás nélkül szereznek érettségi bizonyítványt, és úgy kerülnek egyetemre. Ez pedig az értelmiség szellemi színvonalának süllyedését hozza magával. (A VKM I. ügyosztályának észrevételei. 19100/1946. sz. MM Irrattár.)

A felnőtt dolgozók középfokú iskolai és középiskolai tanulmányainak részletes rendjét, tantervi és szervezeti problémáit a vallás- és közoktatásügyi miniszter 19100/1946. sz. rendelete szabályozta. (Köznevelés 1946. 4—5. száma.) A rendelkezés ismerteti az egyes iskolatípusok óratervét is. A dolgozók iskoláinak óra- és tanterve az azonos iskolák érvényben levő tantervéhez igazodott mind a művelődési cél, mind az ismeretanyag kiválasztása tekintetében. A tanítás, számonkérés, osztályozás, tanévvégi összefoglalás is általában a rendeskorúak iskoláinak gyakorlata szerint történik. A tantervre vonatkozó rendelkezések tantárgyanként csak jelentéktlenebb módosításokat írtak elő, amelyek a rövidebb tanulmányi időből, az alacsonyabb óraszámából és a tanulók értebb korából következtek. Legtöbbször csak néhány soros jelzéssel hívja fel a figyelmet a tantervre vonatkozó rendelkezés az „eltérő módszer” szükségességére. A történelem oktatására a gimnáziumban a következő tantervi útmutatást adja: „... a szűkebbre szabott tanulmányi időhöz alkalmazkodva el kell hagyni a csak időleges, átmeneti jelentőségű mozzanatokot és a hazai és európai politikai és társadalmi, gazdasági és művelődéstörténeti fejlődés jelentős eseményeinek lehető világos összefüggésben való tárgyalására kell törekedni.” (Uo. 18. lap.) Az útmutatás a tanárra bízta annak eldöntését, hogy mi a jelentős és jelentéktelen mozzanat a történelemben. A tananyag szelektálását tehát a tanárnak kellett elvégezni, mivel hat hónapos szorgalmi idő alatt egy tanév teljes anyagát nem lehetett feldolgozni. A rövidebb szorgalmi idő és csaknem teljes tananyag az első időktől kezdve *elviselhetetlen túlterhelést* jelentett a dolgozók iskoláiban. Ennek ellenére mégis nagy érdeme: lehetővé tette a dolgozók számára, hogy két év alatt tehessenek érettségi vizsgát.

A dolgozók gimnáziumának (humanisztikus tagozat) óraterve

Tantárgyak	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	I—VIII o. össz.
Hittan	1	1	1	1	1	1	1	1	8
Magyar	5	5	3	3	3	3	3	3	28
Történelem	—	—	2	2	2	2	2	2	12
Gazd. és társ. ism. és mindennapi kérdések	1	1	1	1	2	2	1	1	10
Föld- és néprajz	3	3	2	—	—	—	2	—	10
Latin nyelv	4	4	3	3	3	3	3	3	26
Élő idegen nyelv	—	—	3	3	3	3	3	3	18
Bölcsészet	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Természetrajz	2	2	—	3	3	—	—	—	10
Vegytan	—	—	—	—	—	3	—	—	3
Természettan	—	—	2	—	—	—	3	3	8
Mennyiségtan	3	3	3	3	3	2	2	2	21
Rajz és művészeti ismeretek	2	2	1	1	1	1	1	1	10
Egészségtan	—	—	—	1	—	1	—	—	2
Összesen	21	21	21	21	21	21	21	21	168

A dolgozók gimnáziuma reális irányú tagozatának óraterve

Tantárgyak	V.	VI.	VII.	VIII.
Vegytan	3	3	—	—
Természettan	—	—	4	4
Mennyiségtan	3	3	3	3
Ábrázoló mértan	—	2	2	2
A tagozat többi tárgyainak /óraszámja össz.*	15	13	13	13
Heti óraszám	21	21	22	22

* A latin nyelv és irodalom az V—VIII. osztály reális tagozatában elmarad. Az itt fel nem sorolt többi tárgy óraszámja a humanisztikus tagozatra megállapított órászámmal azonos.

A dolgozók polgári iskolájának óraterve

Tantárgyak	I.	II.	III.	IV.	I—IV. össz.
Hittan	1	1	1	1	4
Magyar nyelv és irodalom	5	5	4	3	17
Történelem	—	—	2	2	4
Föld- és néprajz	2	2	2	2	8
Élő idegen nyelv	2	2	2	2	8
Növény- és állattan	3	3	—	—	6
Ásványtan és vegytan	—	—	—	3	3
Természettan	—	—	3	—	3
Élet-és egészségtan	—	—	—	1	1
Számтан, mértan és könyvviteltan	3	3	3	3	12
Társadalmi, közgazdasági és jogi ismeretek és mindennapi kérdések	1	1	1	1	4
Rajz és műalkotások ismerete	2	2	1	1	6
Mezőgazdasági és ipari ismeretek vagy háztartási ismeretek	2	2	2	2	8
Heti órák száma	21	21	21	21	84

A dolgozók tanítóképző-intézetének óraterve

Tantárgyak	I.	II.	III.	IV.	V.	Össz.
Hittan	1	1	1	1	1	5
Nevelés- és tanítástan, módszertan	2	2	2	2	—	8
Neveléstörténet és iskolaszervezés	—	—	—	—	2	2
Nevelési és tanítási gyakorlat	—	—	—	3	6	9
Lélektan és gyermektanulmány	2	2	—	—	—	4
Iskolánkívüli népművelés	—	—	—	—	1	1
Magyar nyelv és irodalom	3	3	3	3	3	15
Történelem	2	2	2	2	—	8
Föld- és néprajz	2	2	—	—	2	6
Élő idegen nyelv	2	2	2	2	—	8
Mennyiség	3	2	2	2	2	11
Természet	—	—	2	2	—	4
Vegy	—	—	3	—	—	3
Iskolaegészség és közegészség	—	1	—	—	1	2
Természeti, gazdasági, ill. háztartási ismeretek	2	2	2	1	1	8
Közgazdaságtan, jogi és társadalmi ismeretek	—	—	—	1	1	2
Kézimunka	1	1	1	1	—	4
Rajz	2	2	2	2	1	9
Ének és zene	2	2	1	1	1	7
Karének	—	—	1	1	1	3
Testgyakorlás	—	—	—	—	1	1
Heti óraszám	24	24	24	24	24	120

(A dolgozók iskoláinak első átfogó tantervei. Kiadta és bevezette a vallás- és közoktatásügyi miniszter 19100/1946. V. K. M. számú rendeletével. Köznevelés, 1946. 4—5. szám.)

Ugyanakkor gondot is okozott, hogy a dolgozók iskoláiba beiratkozott tanulók csak két év múlva jelentkezhetnek felsőfokú tanulmányok folytatására, és négy-öt év múlva fejezhetők be tanulmányaikat főiskolákon, egyetemeken. Ez az időszak túlságosan hosszú volt, ezért lehetővé kellett tenni azt is, hogy az arra alkalmas dolgozók munkájuk mellett főiskolai és egyetemi tanulmányokat is folytathassanak. A felszabadulás első évében, 1945 szeptemberében lehetővé tették, hogy a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem esti munkás-tanfolyamára és munkásszemináriumára beiratkozassanak olyan hallgatók, akik egyetemi tanulmányok elvégzéséhez az előírt iskolai végzettséggel nem rendelkeztek. A munkások részére szervezett két éves tanfolyam alapul szolgált a jog- és államtudományi végzettség, illetőleg a jogi és államtudományi doktori fokozat megszerzéséhez is. (A vallás- és közoktatásügyi miniszter 42440/1945. VKM számú rendelete. Köznevelés, 1945. 8. szám, 15. lap.) A felvétel a Szakszervezeti Tanács javaslata alapján történt, s a Tanács kiküldötte kérdészi és osztályozási joggal részt vehetett a vizsgákon is.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány ezt a tanulási formát kiterjesztette más főiskolákra és egyetemekre is. (Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 11140/1945. M. E. számú rendelete. Magyar Közlöny, 1945. évf. 186. száma.) Olyanok számára, akik nem rendelkeztek a felsőfokú tanulmányok folytatásához előírt iskolai végzettséggel, 2 éves tanfolyamokat szerveztek egyetemeken és főiskolákon. A tanfolyam elvégzéséről a hallgatók bizonyítványt kaptak, amely külön meg-

határozott közszolgálati állások betöltésére képesített. Az a hallgató, aki a tanfolyamot kitűnő eredménnyel elvégezte, tanulmányait az illető egyetemnek azon a karán vagy azon a főiskolán folytathatta, amely mellett a tanfolyam működött. Tanulmányainak beszámításával rövidebb idő alatt szerezhető oklevelet. Ez a tanfolyam átmeneti szükségszerűség volt, de ugyanakkor forradalmi feladatokat teljesített.

Az 1945/46. tanévben a Szakszervezeti Tanács javaslatára olyan munkásfiatalok számára, akik egyetemi tanulmányok folytatásához nem rendelkeztek az előírt végzettséggel, a budapesti Műszaki Egyetemen lehetőséget adtak arra, hogy vendéghallgatóként látogathassák az előadásokat. A tanév második felében sikeres felvételi vizsga esetén rendes hallgatókként folytathatták és fejezhetők be tanulmányaikat. (A vallás- és közoktatásügyi miniszter 2100/1946. számú rendelete. Magyar Közlöny, 1946. évf. 75. száma.) Az egyetemekre és főiskolákra ezeknek az intézkedéseknek eredményeként nem kerültek be nagy számban dolgozók. Az egyetemeken olyan vizsgafeltételeket szabtak a dolgozó hallgatóknak, amelyeknek munka mellett gyakorlatilag nem tudtak eleget tenni. Elvégezhető feladat volt minden kedvezmény nélkül munka mellett egyetemen tanulni. Éppen ezért csak igen kevesen tudtak élni ezekkel a lehetőségekkel. Mégis annak a változásnak kezdetére mutat rá, amely elkezdődött a dolgozók tanulási feltételeinek megteremtésére.

A középiskolákban is igen lassan emelkedett a dolgozó tanulók száma. Az 1946 tavaszán végzett statisztikai felmérések alapján a dolgozók iskoláiban a tanulók létszáma az alábbiak szerint alakult:

33 gimnáziumban	2000 tanuló,
6 tanító- és óvónőképzőben	250 tanuló,
40 polgári iskolában	1500 tanuló tanult.

(A felnőtt dolgozók iskoláinak ideiglenes statisztikája. 45650/1946. sz. MM Irattár.) Az országban csak igen kevés iskolában indítottak osztályokat a dolgozók számára. Nagyobb számban polgári iskolai osztályokat szerveztek, amelyek csak részben szolgálták a meghirdetett célokat, s nem segítették megfelelően a dolgozók továbbtanulását. A minisztériumban nem is titkolták, azért támogatják elsősorban a polgári iskolai osztályok nyitását, hogy „... a dolgozók iskoláiban iskolázott tanulók közül minél többen megmaradjanak eredeti munkahelyükön, és ne köztisztviselői pályára törekedjenek átlépni”. (Utasítások a felnőtt dolgozók iskoláinak 1946/47. iskolai évére. 84082/1946. III. MM Irattár.)

Ez a félelem annál alaptalanabb volt, mert a dolgozók iskolái tanulóinak foglalkozási ágak szerinti megoszlása egyébként sem felelt meg a rendelet alapgondolatának. Fizikai munkás, különösen a falusi dolgozók, igen kis létszámmal voltak képviselve a tanulók között. A falusi dolgozók számára 1946 közepéig egyetlen iskola sem létesült. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium is kénytelen volt megállapítani, hogy a „... tankerületi főigazgatók igyekezete a gazdálkodó falusi dolgozók iskoláinak felállítására hajótörést szenvedett”. (84474/1946. MM Irattár.) Az általános iskolák létrehozása is a falvakban ment leglassabban. A dolgozók iskolái is vidéken létesültek legnehezebben. Aki a dolgozók iskoláját végzi, „... hamarosan jegyző, tanító, tiszt vagy tisztviselő lehet. Ezren és ezren keresték fel ezeket az iskolákat. A parasztság azonban ezekből is teljesen kimaradt.” (ILLYÉS GYULA: Kiáltvány a parasztság művelődése ügyében. Köznevelés, 1946. 16. szám, 2. lap.)

Ennek a helyzetnek megváltoztatására határozták el a paraszt dolgozók iskoláinak létesítését. (A magyar vallás- és közoktatásügyi miniszter 4841/1946. VKM számú rendelete. Magyar Közlöny, 1946. évi 212. száma.) A falun élő dolgozók számára különleges tantervvel és időbeosztással paraszt dolgozók iskoláit, illetőleg előkészítő tanfolyamait létesítettek. Azokban a községekben, ahol nem volt gimnázium, tanítóképző vagy polgári iskola, öt-harminc jelentkező részére tanfolyamokat szerveztek a helybeli értelmiség közreműködésével. A tanév végén a legközelebbi kijelölt anyaiskola nevelői karából álló vizgabizottság előtt év végi záróvizsgálatot tehettek. Az ilyen helyen nyitott osztályok tanulmányi rendjét a mezőgazdasági munkák végzésére figyelemmel állapították meg, az órákat úgy osztották el, hogy azok többsége olyan időszakra essék, amikor a mezőgazdasági munkák végzését nem akadályozza. A paraszt dolgozók iskoláiban nyithattak gimnáziumi, polgári iskolai, általános iskolai, tanítóképző-intézeti és óvónőképző-intézeti osztályokat. Az így nyitott osztályokban olyan kezdeményeket biztosítottak a beiratkozott tanulóknak továbbtanulásukhoz, amelyet egyetlen iskola nem biztosított korábban. Ezzel akarták segíteni annak a nagy kulturális elmaradottságnak a felszámolását, amely falun uralkodott. A „házhoz vitt” iskolával a városi dolgozókéhoz közelítő feltételeket akarták biztosítani a parasztság számára. Ez a kezdeményezés eredményes is volt. A falvak dolgozói számára 1946 végéig csaknem annyi iskolát szerveztek, mint a szervezések első időszakában a városi településeken. Megalakult 15 új gimnázium, 17 pedig átszervezéssel szolgálta a kívánt célokat, 39 paraszti dolgozók polgári iskolája és 4 tanítóképző szolgálta a falun élő parasztság tanulását. (KERESZTÚRY DEZSŐ: A parasztság a magyar művelődéspolitikában. Köznevelés, 1946. 21. szám, 2. lap.)

Egyes állami irányító szervek részéről a dolgozók oktatásával kapcsolatban különösen az első időszakban tapasztalható volt a fenntartás és a bizalmatlanság. A politikai okok mellett ez magyarázható volt azzal is, hogy ennek az oktatási formának nem voltak nálunk előzményei, a felszabadulás után teljesen új kezdeményezés volt. Táplálta ezt a kezdeti bizalmatlanságot az is, hogy egyesek attól tartottak, ha a végzett szakemberek kikerülnek a dolgozók iskoláiból, a régi értelmiségiek elvesztik állásaikat. Érdekes jelenség, hogy ezt a bizalmatlanságot a tanítók és tanárok között nem lehetett tapasztalni. Nem érhetne volna el célját a dolgozók oktatása a tanárok megértő és segítő munkája nélkül. Különösen az infláció napjaiban a tanárok csaknem ingyen tanították a felnőtt dolgozókat is. Nappali kötelező óráik leadása után fáradtan, de lelkesen végezték ezt a munkát is.

A tanárok nagy része kezdettől-fogva megértette, hogy ez a tanítás a történelmi „igazságszolgáltatás”, a jóvátétel jegyében indul és ezért támogatták ennek az oktatási formának megindítását. A szolnoki Állami Polgári Fiúiskola tanárai és a tanulásra jelentkezett dolgozók vállalták 1945 őszén azt is, hogy közös munkával kitermelik a fűtőanyagot és elvégzik a villanszerelési munkálatokat az iskolában, hogy a tanítás már a télen megindulhasson. (Főigazgatói jelentés. 69146/1945. sz. MM Irattár.) Az iskolák támogatásában a nagy üzemek munkásai is szép példával jártak elől. A csepeli WEISS MANFRED gyár Munkásfőiskolájának igazgatósága és a gyár üzemi bizottsága 1946 nyarán engedélyt kért dolgozók általános iskolájának és dolgozók gimnáziumának fenntartására. Az iskolát a csepeli Petőfi Sándor Állami Általános Iskolában szervezték meg, amelyet a gyár hozott rendbe és szerelt fel. Az iskola igazgatósága engedélyezte, hogy a dolgozók a tantermeket és a szertárakat esti tanulás céljaira igénybe

vegyék. A reáltagozatú esti gimnáziumot is ebben az iskolában szervezték meg. (A csepeli Weiss Manfred vállalatok dolgozói részére iskolák szervezése. 98479/1946. sz. MM Irattár.)

A dolgozók iskoláiban szinte valamennyi tanuló lelkiismeretesen tanult. A bukási arány alacsonyabb, a jeles és jórendű tanulók száma magasabb volt, mint a rendeskorúak iskoláiban. A szepesi dolgozók polgári iskolájának vizsgájáról az elnöklő tanulmányi felügyelő azt írja, hogy a tanulók elmélyülten és fegyelmetten dolgoztak. Számтан és mértan feladataikat könnyen és jól oldották meg, helyesírásuk jó. A tanulók magatartását mélyeséges komolyság jellemezte, tárgyi tudásuk mindenből biztos, felelési módjuk pedig nyugodt volt. „A parasztdolgozók polgári iskolai tanulmányi eredménye a legkomolyabb reménység.” (Bizalmas elnöki jelentés a szepesi parasztdolgozók polgári iskolai tanulóinak vizsgálatáról. 1947. március 15. 54436/1947. sz. MM Irattár.)

Ezeket az eredményeket a tanulók csak rendkívüli megfeszített munka árán tudták elérni. A tantervi követelmények maradéktalan érvényesítése mellett hosszabb ideig ilyen megfeszített tanulásra a legrátermettebb tanulók sem voltak képesek. Nehezítette a helyzetet a dolgozók iskoláiban egy sor megoldatlan kérdés is, ezért egyes helyeken csökkent a tanuló dolgozók száma. Amikor a lemorzsolódás kezdett elterjedni, a minisztérium úgy rendelkezett, hogy csak 20 tanuló jelentkezése esetén működhet a dolgozók iskolája, ennél kisebb létszám esetén csak tanfolyami jelleggel működhet, és a tanulóknak az anyaiskolában kell vizsgáznuk. Ez és az ezzel járó következmények (a külön vizsgáztatás) nagy elkedvetlenedést váltott ki az iskolák tanulói között, és első sorban az ipari dolgozók iskoláinak visszafejlődését hozta magával.

A parasztdolgozók iskolái előnyösebb feltételek mellett, már 10 tanulóval működhetek önálló jelleggel. A tanárok érdekltségére is kihatással volt ez a megszorító intézkedés. Amíg az iskolajelleggel működő intézménynél teljes óradíjat kaptak, addig a tanfolyamon a fenti rendelkezés alapján csak 50%-os óradíj illette meg őket. A tanári összetartó, segítő és ösztönző erő pedig elengedhetetlen feltétele volt a dolgozók iskolája fejlődésének. Egyenletlenség volt a fővárosi és vidéki iskolákban tanító tanárok munkájának díjazásában is. Egy méltánytalan rendelkezés szerint a fővárosban tanító tanárok óradíja csaknem kétszer annyi volt, mint a sokkal nehezebb feltételek között tanító vidéki tanároké.

A miskolci tankerületi főigazgató kérte a minisztériumot, hogy változtassa meg ezt a méltánytalan rendelkezést. (A vidéki dolgozók iskoláinak óradíja. 104542/1946. sz. MM Irattár.) A kérés rendezését a minisztérium is indokoltan tartotta, ennek ellenére nem került rendezésre. Elmaradásának egyik oka az volt, hogy a dolgozók oktatásának ügyeit hosszú ideig nem kezelték megkülönböztetett figyelemmel. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban 1948 közepéig nem volt a dolgozók oktatásának irányítására külön osztály. Ügyeivel egyéb feladatok mellett egy másik osztály foglalkozott. Nem irányoztak elő külön összeget sem a dolgozók oktatására, azt más rovaton, egyéb összegekkel együtt kezelték. Nem fejlődött megfelelően a tantervi, módszertani munka sem. Az Országos Köznevelési Tanács felnőttoktatási szakosztályának tanácsadó szerepe volt, s nem tudták érvényesíteni gyakran a helyes kezdeményezéseket sem. ORTUTAY GYULA miniszter 1948 februárjában jelentette be, hogy a dolgozók oktatására biztosított összegeket a költségvetésben külön kezelik, és a minisztériumban külön osztályt állítanak fel irányítására. (ORTUTAY GYULA: Művelődés és politika. Költségvetési zárszó. 136. lap. Hungária kiadó, 1949.)

Erre az intézkedésre szükség volt, mert a dolgozók iskoláinak szervezésében és irányításában sok volt a bizonytalanság. A rendelkezések alapján az egyházi főhatóságok is tarthattak fenn a dolgozók részére iskolákat. Mivel a megszervezett dolgozók iskolája a hozzá legközelebb levő anyaiskolához tartozott, előfordult, hogy az állam által szervezett és fenntartott iskola is egyházi anyaiskolához került. Ilyen helyzet alakult ki a csányoszrói parasztdolgozók tanítóképzője esetében, amelyet az állam tartott fenn, mégis a pécsi püspöki rk. tanítóképzőhöz tartozott, pedig növendékei többségben reformátusok voltak. A fiókiskola az anyaiskolán keresztül a katolikus tanügyi főhatóság ellenőrzése alatt állott.

Ennek a lehetetlen helyzetnek tisztázása és felszámolása érdekében a pécsi tankerületi főigazgató javasolta, hogy az ilyen iskolák vezetőit és tanárait a tankerületi főigazgató bizza meg, felügyeletük és ellenőrzésük az illetékes tankerületi főigazgató feladata legyen, s ne tartozzanak az egyházi főhatóságokhoz. (A pécsi tankerületi főigazgató felterjesztése. 50844/1946. sz. MM Irattár.) A VKM a javaslatot nem fogadta el, azzal szemben „elvi aggályai” voltak, és a dolgozók iskoláinak „zökkenőmentes működése” érdekében a régi helyzet fenntartására intézkedett.

Más kérdésekben is nagyon sok tennivaló volt a dolgozók iskoláiban. A tanulók munkáját nehezítette, hogy nem rendelkeztek megfelelő tankönyvekkel. A tanulók a rendeskorúak részére készült könyveket használták, de még ez sem állt rendelkezésre megfelelő mennyiségben, így a tanulás legegyszerűbb feltételei sem voltak biztosíthatók. Nem voltak jól felszerelt szertárak, amelyek megkönnyíthették volna a dolgozók tanulását, ahol volt, ott sem használhatták, ha a tárgyat nappali tagozaton másik tanár tanította. A felnőttek életkori sajátosságaihoz igazodó módszerek kidolgozása és alkalmazása csak távlati lehetőségként merült fel még ebben az időben. Ilyen nehézségek között a lemorzsolódás egyre nagyobb méreteket öltött a dolgozók iskoláiban. A nagy tanulási nehézségekkel sokan nem tudtak megbirkózni. A kezdő osztályokba beiratkozott hallgatók jelentékeny része később fokozatosan elmaradozott, 20—25 jelentkezőből a következő osztályokban már csak 10—15 hallgató tanult. Más helyekről is ilyen lemorzsolódásokat jelentettek. (KUNFALVI ÁNDRÁS: Dolgozók iskolái a szegedi tankerületben. Köznevelés, 1948. 1—2. szám, 3. lap.)

A tanulók könyveiket az üzemekbe is magukkal vitték, és a nyolc órás fáradtságos fizikai munka után még napi 4—5 órát kellett ülniük az iskolák padjaiban. Utána következett még az otthoni tanulás, a másnapi feladatok elkészítése. A tanulóknak emberfeletti munkát kellett végezni, ezért többféle javaslat született már az első és második tanévben is tanulmányi munkájuk könnyítése érdekében. A budapesti tankerületi főigazgató javasolta, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter járjon el az Iparügyi és Kereskedelemügyi Minisztériumokban, hogy a dolgozóknak adjanak kedvezményt a tanúláshoz az üzemekben. Teljes munkabérük kifizetése mellett csak 5 órát dolgozzanak és 3 órát iskolai tanúláshoz használjanak fel. A bányá- és kohóipari vállalatok, mint Salgótarján, Diósgyőr, Csepel, Pécs, Ózd, egyes nagy vállalatok, mint a budai nagy gyárak, a győriek, a nyergesújfaluiak, egyes újpesti üzemek könnyítésekkel, dologi hozzájárulással siettek tanuló dolgozóik segítségére. Egyes állami vállalatok azonban nem segítettek a dolgozókat a tanúlásban. Különösen elzárkóztak a magánkézben levő ipari vállalatok mindenféle segítség elöl és nem támogatták a dolgozók tanulását. (A felnőtt dolgozók tanulásának akadályai. 109699/1946. sz. MM Irattár.) Egyes helyeken nem engedték el korábban a dolgozókat, hogy a

délutáni órákon megjelenhessenek. Olyan munkabeosztást adtak nekik, amely megnehezítette az órákon való részvételüket.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium a Szakszervezetek Országos Tanácsához fordult és megkereste az iparügyi minisztert, hogy a dolgozók iskoláiban tanulókat segítsék, tegyék lehetővé számukra 6 órás műszak teljesítését és vizsgák idején néhány napos szabadságot is adjanak nekik. A kezdeményezések felkarolása azt is mutatta, hogy a VKM is jobban figyelemmel kísérte a dolgozók tanulását és igyekezett könnyíteni a terheken. A tanulók megterhelése felvetette a képzési, szorgalmi idő meghosszabbítását is. Társadalmi szervek javasolták a szorgalmi időnek nyolc hónapra emelését, s így csak heti négy tanítási napon kellene a dolgozóknak iskolába járni. Felmerült olyan javaslat is, hogy a dolgozókat korcsoportonként osszák be tanulócsoporthoz, mert előképzettségük eltérő, amely az előrehaladást nagyban gátolja. Az Országos Köznevelési Tanács felnőttoktatási szakosztálya javasolta a tanulók felkészültségében levő különbségek miatt párhuzamos osztályok indítását. (Az Országos Köznevelési Tanács levele. 36689/1946. sz. MM Irattár.) A Tanács javasolta a felvételi korhatár leszállítását is, hogy a dolgozók iskolájába a 16. életévüket betöltött dolgozókat már felvehessék.

Már az első tanév tapasztalatai alapján látható volt, hogy egy tanév anyagának öt hónap alatt történő elvégzése — nem sajátosan felnőttek számára összeállított tanterv és tananyag alapján — igen nagy nehézséget jelent. Ezt elsősorban az iskolák igazgatói és tanárai látták, akik tanították a nyolcórás fizikai munka után iskolai padba ült dolgozókat. Az iskolák igazgatói keresték a megoldást a dolgozók eredményesebb tanulása érdekében. A budapesti Ráskai Lea gimnázium igazgatója 1946. augusztusában dolgozók kísérleti gimnáziumának létrehozására tett javaslatot, amelyben az egyes osztályokat nyári szüneti biztosításával tíz hónapos tanév alatt végeznék el a tanulók. (Dolgozók kísérleti gimnáziuma. 88038/1946. sz. MM Irattár.) A javaslat szerint a heti tanulási napok száma így négyre, a heti órák száma pedig 21-re csökkenne. A kísérletet a Szakszervezeti Tanács is támogatta, mivel a javaslat könnyebbé tette volna a dolgozók számára a tananyag megfelelő színvonalú elsajátítását. Ez az elképzelés találkozott a tanulók kívánságával is. Ezekben a hónapokban több esetben fordultak dolgozók iskolájában tanuló a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz, és kérték, hogy a tanévet legalább nyolc hónapra emeljék fel. (A felnőtt dolgozók gimnáziumaiban a tanév időtartamának meghosszabbítása. 120700/1947. sz. MM Irattár.)

A dolgozók iskolájában szerzett tapasztalatok alapján, a tanulók és társadalmi szervek kérésére 1946 végén változtatásokat hajtottak végre a dolgozók iskolájának felvételi rendszerében. A Kormány megváltoztatta a régi hibás rendelkezést, és a felvételi korhatárt úgy állapította meg, hogy a tanulók alsó felvételi korhatára a dolgozók általános iskolájának I. osztályába a beiratkozás évének végéig betöltött tizennegyedik életév, a dolgozók polgári iskolájának vagy gimnáziumának I. osztályába pedig a beiratkozás évének végéig betöltött tizenhatodik életév; a többi osztályokba való felvételnél az ennek megfelelően számított magasabb életkor. (A Magyar Köztársaság Kormányának 9730/1946. számú rendelete. Magyar Közlöny, 1946. évf. 202. száma.) Ezzel lehetővé vált, hogy a fiatalabb munkások is beiratkozhatnak a dolgozók iskolájába, s a fiatalok tanulás szempontjából nagyon értékes éveik ne vesszenek el.

Sor került a tanulmányi idő felemelésére is. A vallás- és közoktatásügyi miniszter a dolgozók és parasztdolgozók gimnáziumának VII. és VIII. osztályá-

ban, a tanítóképző intézet III., IV., V. osztályában, valamint az óvónőképző intézetek III. és IV. osztályaiban a korábban megállapított tanulmányi időt az 1948/49. iskolai évtől 10 hónapra állapította meg. Azokban a osztályokban, ahol a tanulók kétharmada ezt kívánta, már az 1947/48. tanévtől kezdve át lehetett térni a meghosszabbított tanévre. (Köznevelés, 1947. 17. szám, 143. lap.)

A felvételi korhatár és a tanulmányi idő megváltoztatása régi igazságtalanságokat orvosolt, nagy segítséget jelentett a dolgozók tanulásában. Ugyanakkor megoldatlan volt még a dolgozók oktatásának számos olyan kérdése, amelyek rendezése nélkül nem lehetett teljes értékű munkát és eredményt várni az iskolákban. Ilyen volt a dolgozók iskolái számára megfelelő tanterv kidolgozása, amely az iskola sajátos céljaihoz és a tanulók életkori sajátosságaihoz igazodik. A használatban levő tankönyvek még a nyilvános nappali iskolák tanulói számára sem voltak sokszor alkalmasak, s különösen nem feleltek meg a nagyobb gyakorlati és élettapasztalattal rendelkező dolgozók tanulásához. A kiadott tantervi útmutatásokban megjelölt irányelvek csak nagyon is általánosságokban jelölték meg a felnőttek tanításában követendő eljárásokat és módszereket. Az első években lényegében a kísérletezések és próbálkozások nagyon is sok gonddal és bajjal járó útját járták. Mind a tanároknak, mind a tanulóknak ember feletti nehézségekkel kellett megküzdeniök. A szervezeti téren bevezetett változások csak részben könnyítettek ezen a helyzeten.

A fogyatékoságok ellenére is a dolgozók iskoláinak megszervezésével a felnőttek számára kedvező tanulási lehetőségek teremtődtek, amelyek segítették az új népi értelmiség kialakulását. Nem volt ilyen kedvező a helyzet a középiskolák és egyetemek nappali tagozatain. A munkásfiatalok aránya a budapesti gimnáziumokban alig haladta meg a háború előtti arányt, számuk 1948-ban is 6% körül volt. A népi kollégiumok szervezése után a parasztfiatalok száma a középiskolákban ennél valamivel nagyobb volt, de az is alig haladta meg a 10%-ot. (A munkásifjúság arányszámának emelése a középiskolákban és a főiskolákon. PI Archivum. 274/8—4.) Az 1945 után hozott intézkedések nem változtattak lényegesen az egyetemi hallgatók összetételén sem. A „fordulat évig” a középiskolai tanulók és egyetemi hallgatók összetételében nem következett be jelentős változás.

Ezen a helyzeten gyorsan változtatni kellett. A szocializmus felépítéséhez, amely 1948-ban előtérbe került, nagy számú új értelmiségre volt szükség, szakemberek ezreit, tízezreit kellett kiképezni elsősorban a munkásosztály és parasztság soraiból. A szakemberek képzése nem haladhatott a lépcsőzetes felfutás útján, mert az új általános iskola nyolcadik osztálya csak 1949-ben végzett. A gimnáziumot ezek a tanulók csak 1953-ra végezheték el, s további négy-öt évre lett volna szükség ahhoz, hogy főiskolát és egyetemet végezzenek. A munkás-paraszt származású új értelmiségiek csak az ötvenes évek végén állhattak volna munkába a népgazdaság különböző területein. Ezt a szocializmus építése nem várhatta meg. A „történelmi jóvátétel” rövidebb idő alatt kellett végrehajtani, s ennek érdekében lényegesen növelni kellett a munkás és paraszt fiatalok számát a középiskolákban és az egyetemeken.

Az MDP Köznevelési Bizottsága 1948. augusztus 24-i ülésén ezért javasolta egyéves szakérettségire előkészítő tanfolyamok szervezését. A tanfolyam az egyetemi szakoknak megfelelően indult azzal a céllal, hogy minél több munkás és paraszt fiatal kerüljön be rövid idő alatt főiskolákra és egyetemekre. (PI Archivum. uo.) A tanfolyamokra 17—32 éves korú dolgozók jelentkezhetek a Szakszervezeti Tanácson keresztül. Előkészítő tanfolyam indult 1948

őszén bölcsészeti, pedagógiai főiskolai, műegyetemi, orvosi, közgazdasági, jogi és közigazgatási tanulmányokra jogosító szakérettségi letételére. A tanfolyamok hallgatóinak ellátásáról külön gondoskodtak, az arra rászorulókat ösztöndíjban részesültek. A szakérettségire előkészítő tanfolyam egyébként igen nagy tanulmányi megterhelést jelentett a tanulók számára, legtöbb szakon heti negyven órát kellett kötelező foglalkozásokkal tölteni, s ehhez járult még az otthoni munka, az egyéni tanulás.

A munkásfiatalok tanulásának segítése érdekében néhány nagy ipari településen a munkásfiatalok számára külön gimnáziumi ötödik osztályt nyitottak. Ezekbe olyan tanulókat vettek fel, akik nyolc elemit, négy polgárit vagy négy gimnáziumot végeztek és nem folytathatták tovább tanulmányaikat. Az üzemi munkások gyermekeit ezekbe az osztályokba különbözőzeti vizsga nélkül vették fel, és külön tanterv szerint tanultak egy éven át. (A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium rendelkezése szerint külön V. gimnáziumi osztályt lehetett szervezni Budapest, Miskolc, Pécs, Győr, Tatabánya, Salgótarján és Ózd városokban. Köznevelés, 1948. 18. szám, 159. lap.)

A munkás és paraszt fiatalok tanulása érdekében hozott intézkedések a szocializmus társadalmi bázisának szélesedését jelentették a közép- és felsőoktatási intézményekben. A tanfolyamok és sajátos tantervű osztályok, ha ismeretanyagban és színvonalban nem is tudták azt nyújtani, mint a rendeskorú osztályok, mégis szükségszerű volt létrehozásuk és történelmi szerepet tölthettek be. Tanulói szorgalmas munkával olyan eredményeket értek el, élettapasztalatuk birtokában olyan ismeretekre tettek szert, amelyek nagyon sokszor nem maradtak el a teljes tantervvel dolgozó osztályok mögött. Tanulói közül sok kiváló mérnök, tanár és orvos került ki, akik nagyszerűen megállják helyüket a szocializmus építésében. A dolgozók iskoláiba és a különféle tanfolyamokra jelentkezők megértették, hogy „... a szocializmust a kultúrában is fel kell építeni. Biztosítani kell nemcsak a gazdasági életben, nemcsak a kormányzásban, nemcsak az államhatalom gyakorlásában a munkásosztály vezetőszerepét, hanem a kultúrában, az iskolában is.” (RÉVAI JÓZSEF: Élni tudunk a szabadsággal. Munkásifjakat az egyetemekre és a középiskolákba. Beszéd a MÁVAG dolgozói előtt. 1948. szeptember 16. 642. lap. Szikra, 1949.) A dolgozók tanulása érdekében hozott intézkedések segítették a régi rendszer káros örökségének, a kulturális elmaradottságnak, a műveltségi egyenlőtlenségnek a felszámolását. Ezek és ezek pótolták a régi rendszer mulasztásait és szereztek középiskolai és egyetemi végzettséget. Az iskolai rendszerű felnőttoktatás kulturális forradalmunk egyik legjelentősebb eredménye, vívmánya.

Мартон Хорват:

ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ШКОЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ ВЗРОСЛЫХ В ГОДЫ ПОСЛЕ ОСВОБОЖДЕНИЯ

В 1945 году в Венгрии были предприняты энергичные меры в интересах организации школьного обучения взрослых. Эти мероприятия были в основном необходимы для того, чтобы предоставить возможность учащимся из рабочих и крестьян, которые по экономическим и общественным причинам не могли учиться раньше. В проведении указанных мероприятий правительство стимулировало и проявляющаяся в отдельных областях в результате общественного развития большая потребность в специалистах. Автор дает обзор и анализ постановлений правительства о школьной системе воспитания и обучения взрослых, появившихся после 1945 года, и их влияния.

M. Horváth:

FORMATION AND DEVELOPMENT OF OUR ADULT EDUCATION OF
SCHOOL PATTERN IN THE YEARS AFTER THE LIBERATION

In 1945, great efforts were made in Hungary towards the development of adult education of regular (school)-pattern. The steps have been imperative because of the necessity to provide possibility for the pupils of worker — and peasant — origin to continue their studies they had to interrupt as they had been forced to leave prematurely the school through no fault of his own, but owing to economic and social factors. The government had been impelled in this direction also by the ever growing demand for specialists appearing in many fields as a result of the intense social development in the years after the Liberation. The author gives a review and analysis of the decrees of the government issued since 1945 regarding the matter of adult education of school pattern and of their effects.